

gospodarske, obertnijske in národske.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

V Ljubljani v sredo 7. januarija 1857.

Apno in lapor — kmetijstvu velika pomočnika.

Ako se žganó, potem pa vgašeno apno zmeša z živinskim gnojem, vklene apno v gnoji vse amonijakaste dele tako, da ne morejo iz njega izpuhteti; tedaj v gnoji ostanejo, in gnoj nič tistih drobcov ne zgubi, ki ga delajo rodovitnega. Čeravno je beseda „amonijak“ mnogim neznana, je vendar „amonijak“ sam znan vsakemu, kdor je okoli gnoja hodil. Tisti ne ravno prijetni duh, ki mu iz gnoja v nos dreza, je amonijak.

Kako pa je to, da ima apno to moč do gnoja? To je takole: Blato kadar od živine gré, še nima amonijaka v sebi; še le pozneje, kadar gnoj vreti (gnjiti) začne, se nastavlja amonijak; ako se pa gnoju primeša apno, se tiste pervine, iz katerih bi se bil sicer amonijak naredil, naravnost v solitarjevo kislino spremenijo. Ker pa se po ti poti soliterno apno naredí, je gnjilec po apnu vkljenjen in gnoj ne more berž gnjiti in ne prezgodaj zgubivati svojih tehničnih delov.

Enako apnu se vede tudi lapor ali soldan (Mergel).

Kadar se gnoj iz hleva na gnojniše skida, naj se na čevlji visok kup potrese vgašenega in v prah zmletga apna ali pa laporja za pavec na debelo; na to naj se dene spet nov kup gnoja, in ta ravno tako potrese z apnom ali laporom, in tako vsaka plast naprej. — Na to vižo nastavljeni gnoj skor nič ne diši (smerdí), in tudi gnojnice ne teče nič iz njega. Po takem gnoji se pa tudi, posebno na ilovčni in pešenzemlji, veliko veliko več pridela.

Tudi hlevi so veliko zdraviši, ako se z apnom ravna po izgledu gosp. Demourney-a. V njegovih hlevih je ta-le navada: Stelja se spod goveje živine vsako jutro, spod kónj pa trikrat v tednu iz hleva spravi; najprej jo k hlevnim vratam skidajo, potem pa 4 vedre apnene vode (v 4 vedrih vode se raztopé vselej 4 funti žganega apna) vlijejo na tisti prostor, kjer so stale 4 krave ali pa dva konja, in z metljo se potem vsa apnena voda na gnoj pri vratih pobriše, s katerim se tedaj že zmeša, preden pride na dvorišče.

Svèt gospodarjem.

Hlapci in dekle pokladajo senó (mervo) živini večidel prav nemarno in tratijo drago klajo, da je gerdo. To je zguba za gospodarja. Pa tudi za živino ni dobro, ker enkrat je dobí preveč, drugikrat morebiti premalo. Pri živini je pa veliko na tem ležeče, da dobiva klaje vsaki dan v pravi meri. Vsi ti potрати in nerednemu pokladanju se more pri konjih v okom priti, ako se jim napravi železen koš nad žlebom ali koritom v štali, kateri ravno toliko sená derží, kolikor ga je za enkrat dosti. S košem ni mogoče merve tako tratiti kakor v jasliah. Pa še drugač se more omenjeni potрати v okom priti. Pri vsaki hiši se primerijo dnevi, da se ne vé, kaj bi se hlapcem delati dalo. Takrat naj se jim ukaže, da povezujejo senó v otepe po 10 ali 20 funtov. Priden hlapec more v enem dnevu 20 do 25 centov sená v take otepe povezati, in gospodar bo saj vedil: koliko ima sená in kako dolgo bo mogel z njim shajati, živina bo pa tudi potem vsaki dan svojo gotovo mero klaje dobila.

(Allg. L. u. F. Zeit.)

Domovina mnogoverstnih sadežev.

(Dalje.)

Murba, bela, je prišla iz Kitajskega (Kine) na Gerško, — črna iz Perzije na Laško, in odtod se je razširila dalje po svetu. Naj prva murba na Francozkem je bila h koncu križarskih vojsk blizu Moutelimart-a vsajena; še dandanašnji varujejo hvaležni Francozi to murbo, ker iz njenega semena pridelane drevesa donšajo vsako leto čez 100 milijonov frankov za svilo (žido), ki se na Francozkem prideluje. Leta 1564 je vertnar Franc Praukat prve murbe zasadil okoli Pariza, katerih se je do leta 1606 že štelo blizu 4 milijone.

Marelice so v Azii domá; kakih 40 let pred Kristusovim rojstvom so prišle v Rim in odtod se razširile po vsem Laškem in Francozkem.

Mandeljnovó drevo raste divje v Azii in Afriki; iz Gerškega smo dobili prve mandeljne.

Pomaranče so rastle nekda le v Medii in Perzii; znane pa so že sila dolgo. Pesniki starodavnih časov so stavili njih domovino v verte Hesperid v Afriki, to je tistih 3 Vil, od katerih pravlica pripoveduje, da so v vertu Junonovem varovale „zlate jabelka“, ki berž ko ne so pomaranče bile. Pervotno drevo naših evropskih pomaranč, pravijo, da še stoji v vertu grofa Lavrenca v Lizboni; leta 1548 je bilo ondi vsajeno z več drugimi vred, ki jih je Janez de Kastro iz Indije v Evropo prinesel; pa vse druge so vsahnile, samo to drevo je ostalo.

Limone (citrone) so tudi, kakor pomaranče, prišle iz Medije in Perzije.

Kutine so tudi v jutrovih deželah domá; iz Kandije ali Krete so prišle na Gerško, odtod pa na Laško.

Smokve (fige) so iz Azije, pa tudi iz Afrike prvič prišle na Gerško. Cesar Julijan Odpadnik jih je prvi presadil na Francozko, ko je še namestnik v Galii bil. Plini piše, da na bregu kaspiškega morja je eno figovo drevo po 270 mernikov smokev rodilo. Dandanašnji prebadajo napol zrele smokve s slamnato bilko, ki je v laškem olji pomočena bila; to storí, da sirov mlečnat sok izpuhti in da potem smokve poprej dozori. To je res, da vsako nabodeno sadje poprej dozori.

Lešnjiki debelejši so prišli iz Ponta na Gerško in Laško, odtod k nam, kjer pa so se, kakor vsak azijski sad, zavolj merzlejega podnebja zvergli.

Dine so iz južne Kalmukije k nam prišle.

Buče iz azijskega Rusovskega.

Rudeče grojzdiče ali ribezelj je iz gerškega otoka Zante v 16. stoletju na Angleško zaplodenó bilo.

Akacija je v južni Ameriki domá in se odtod zaplodila po vseh delih sveta. (Konec sledí.)

Gospodarska novica.

(Angleži in njih prešiči). Angleži (Engendarji) so prvi mojstri v živinoreji, — to je že marsikdo slišal in mu je tedaj znano. Kaj pa počenjajo, da si izredé tako živino, da ji ni skor nikjer para? Nič posebnega. Vsa skrivnost njih živinoreje — potem takem vsa njih čarobija

ali copernija — tiči edino le v tem, kar bi smeli misliti, da je znano povsod, kjer so umni gospodarji. Iz svoje navadne domače živine izberajo z bistrim očesom in zdravo pametjo tisto za plemo, ktera je najlepša, najbolja in najpripravniša za tisti namen, ki ga pri izreji živine doseči hočejo. To je prvo. Drugo pa je, da tako izbranih plemen nikdar več ne mešajo z drugimi, ampak jih plemenijo (parijo) posebej, in nikoli več iz oči ne pušajo, kar so si enkrat za pravilo (regeljco) postavili. In tako umno in stanovitno ravnanje, ktero tudi sin za očetom nikdar ne zanemari, je vzrok, da so si izredili tako živino, da bi človek mislil, da je čisto novo plemo, in vendar ni nič drugega, kot navadna domača, — pa očiščena je po umnem izberanju tistih napak in slabih lastnost, ki so jih nje starši imeli. To je vsa skrivnost in copernija angležka. Ko bi gospodarji le hotli povsod tako s svojim umom coprati, povzdignila bi se povsod živinoreja in tudi drugod bi imeli takošno živino, ki jo občudujemo sedaj pri Angležih!

V lanski pariški razstavi so prekosili angležki prešiči vse druge. Kakošni so nek, da se tako hvalijo? Drobne kosti, majčkine in drobne nožice, majhna glava, zraven pa sila debel život: kaj očitno kažejo, da so Angleži pri svoji prešičji reji pred vsem gledali le na to, da so vse nepotrebne dele života kar zlo pomanjšali, potrebne in koristne pa raztegnili na dolgo in široko kar so naj več mogli. V tem se loči angležki prešič od vseh drugih berž na prvi pogled. Kar dobiček nese, je veliko in debelo; kar pa ne, je drobno in majhno. Pitan angležk prešič je zlo podoben kertu. Popišimo enmalo bolj na drobno splošne lastnosti angležkega prešiča: Glava je tako majčkina, da se skor drugega ne vidi kot rivec; nožice so majhne in drobne; život debel, okrogel kakor sodec; ušesa majhne in večidel po koncu stoječe, koža je tanka in čista, pri belih prešičih rudečkasta kakor roža, pri černih skor črna kot saje; kožo pokrivajo le redki lasi, šetinj celó nič nimajo.

Novo leto 1824.

Povestica. Spisal Davorin Terstenjak.

(Dalje.)

Hlapec Arni, kateri je bil pri hramu duhovni vodja, prinese po tej povestici sveto pismo, ker je poznal očetovo šego, da pred vsakim praznikom se mora kaj svetega brati. „No, ti šolar, skorej bi rekel, dijak, poiši juterni sv. evangeli.“ S temi besedami mi ponudi pošteni Arni zvezek sv. pisma novega zakona, in jaz ko poldrugoleten šolar sem jim mogel sv. evangeli brati. „Pa tolčeš, — kaj nemoreš gladko brati?“ — me kregajo oče, ker mi ni teklo lepo gladko iz ust. In kako bi bil mogel drugač? V šoli sem mogel zgolj nemščino tleči; že sem iz „namenpihla“ vedil 7 „platelcov“ do „Geist, Meist, Herz, Scherz, Schmerz“, — čerke svojega maternega jezika pa sem ravno toliko poznal kot hebrejske. Slovenske čerke me je še le naučila stara dekla Lenčuga, njo pa je slovenski brati naučil neki tkavec, kateri se je na Horvaškem naučil tkavstva in branja in pisanja za potrebo.

Ko nekoliko minut prebiram, zapojejo koledniki pred okni. Sveto pismo položi hlapec spet na polico. Polica je najimenitniša shramba bila v hramu mojega očeta. Tam so ležale gospodske pisma in dačne knjige, ktere so po barvi razločevali. Tam je ležal rovaš? Kaj pa je rovaš? Rovaš so gospodarske bukve slovenskega kmeta, — dolg bukev les, v ktere ima vse kopače, kosce, grabljače, orače, ženjice itd. zarezane. Ko sem se z nemškimi čerkami slovenski pisati naučil, nisem vsega tako natanko zapisal, kako so si oče na rovaš zarezali. Takošnih polic ni bilo dosti v hiši starega slovenskega kmeta, al olišpane so bile, in gorje otročji roki, ktera bi bila kaj z njih vzela. Nad policami so bile „lište“, za kterimi so kositerne sklede visele, in pod listami pa pisane majoljčice. Koledniki jo odpojejo

pred okni, in oče okno odprejo veleči jim v hišo stopiti. Bili so visoki fanti, korenjaki kakor mladi hrasti, oblečeni v lepe modre plajše. Okoli klobukov so imeli svetle partice, in srajne pušilčke. V hiši jo še enkrat zapojejo, in potem oče sežejo po žurč. „Nastavite ga! Vém, da me bote pozdravili; zato sem velikega vzel seboj in ga napolnil s sladčico. Tudi godci ne bodo šli memo; pa le pite ga, saj še tudi njih čaka dobra kapljica“.

Berač, kateri je pri peči na leseni klopi sedel in pevce poslušal, se oglasi sedaj in reče: „Tudi jaz sem bil v mladih letih kolednik, in dobro so nam postregli na Koroškem posebno Jezerčani. „Kdo pa so ti Jezerčani?“ — popraša naš modri hlapec. Ptujec odgovori: „To so bogati kmetje, ki nočejo ne Korošci, ne Kranjci, ne Štajarci biti — ampak edino le Jezerčani. Pa dobri ljudi so, kateri imajo dosti ovac in volov. Zapomnil sem si še tisto kolednico, ktero sem zadnjikrat pel pri jezerskem Likovcu. „No, dajte, zapojte jo!“ — pravijo starcu koledniki. Ko si je starček z žurcem gerlo namočil, začne popevati:

Oj kole — kole — koledo
Leto lepo mlado!
Da bi prav veselo b'lo,
Imelo mastno brado, —
Oj kole — kole — koledo!

Oj kole — kole — koledo
Leto lepo mlado!
Da b' vsak dan prinašalo
Nam v hišo božjo gnado, —
Oj kole — kole — koledo!

Oj kole — kole — koledo
Leto lepo mlado!
Da bi nam pomnožilo
Našo ovčjo stado, —
Oj kole — kole — koledo!

Oj kole — kole — koledo
Leto lepo mlado!
Da bi vinčice sladko
Nam porosilo brado, —
Oj kole — kole — koledo!

Oj kole — kole — koledo
Mlado lepo leto!
Daj Bog, da vsi pridemo
Tje u nebo sveto, —
Oj kole — kole — koledo!

Vsem nam je dopadla revčeka slednja pesmica. Kako slednja? Da, slednja, — drugo jutro smo starca mertvega našli na klopi, na kateri so mu posteljo napravili. Mertvud ga je iz te solzne doline preselil v raj večnega veselja. Nam otrokom ni na novega leta dan nič dišalo. Pozabili smo se še celó z vodo umiti, v ktero so na božični večer rudeče jabelko djali. Vladala je namreč vera med nami: kdor se s takošno vodo na novo leto umije, ima celo leto rudeče lice. Hitro zvejo vaščani, da pri nas mertvec pod streho leži. Na večer se snidejo sosedi, malo in veliko, da za dušo rajnega pomolijo, možaki pa v tovaršii — tobak pijo.

Prišla je tudi drugi večer Ferlugova Gera k nam. Kdo pa je bila ta Gera? — O to je bila modra ženka, hodila je po vsem slovenskem svetu na božji pot, in domú je prinesla marsikako kosmato laž. Ravno smo pod košatim hrastom treske trugine kurili, in iskrice lovili, ko Gera pod hrast priletí in kričí: „Le vogličev mi ne sožgite! te bom si hranila; pomagajo za repiš, ako gosence na-nj silijo; tudi za zelišče so dobri, — samo v srednjo gredo se morajo pokopati, in vse bodo odlazile. Beraško palico sem si že tudi hranila. Pri Bobnikovih imajo dosti šurkov; ni treba druga kot takošno palico pod streho vtakniti, in vsi bojo odbežali“.

Na tretji dan pokopamo kralja Matjaša, — tako smo rajnega hitro kerstili. Oče napravijo malo sedminico za pokopače, in žurč se je spet podajal od roke do roke.

Leta 1850 sem prišel pod Pečice. Vprašam starega Korošca: „Oče, veste li za dupljo, skoz ktero se v podzemeljsko palačo kralja Matjaša pride?“ „O, dobro vém“. Pokaže mi jo stari možak, al ne more se več v njo. Pred nekimi leti se je zasula. Vendar kralj Matjaš še počiva v gori. Ni še zrastle lipa, na ktero je svoj škit obesel. Kaj lipa na tem pečovji? „Da, gospod! Lipa bode zrastle na božično noč, in bode cvetela od polnoči do ene tako sladko, da bode vso okolico napolnila s svojo prijetno dišavo. Vsako leto na božično noč hodim pod goro, vendar ni še čutiti sladkega duha. Tudi letos sem bil. Ta lipa bode samo